

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

december 8 • 2019

Fler ärkebiskopliga brakteater från sent 1100-tal

L som i Lödöse

SNF:s auktionsverksamhet firar 90 år och MISAB 10 år

Myntstudier 2019:1 med tema Finland

30 SEK

Fler ärkebiskopliga brakteater från sent 1100-tal

Av Roger Svensson

ett antal svealändska brakteater från sent 1100-tal med stiliserat motiv har rönt intresse i den tidigare litteraturen. Designen kan antingen tolkas som ett huvud inneslutet i en förenklad byggnad med tak eller som ett stiliserat ansikte med huvudbonad. Bild 1–3. Det anmärkningsvärda med dessa brakteater är att de saknar attribut på sidorna/i händerna som kan tala om vem som är myntherren.

Det råder inget tvivel om att typerna har präglats i Svealand under slutet av 1100-talet, eftersom brakteaterna förekommer i diverse svenska fynd från denna period; till exempel återfinns MGL D19a med två exemplar i Skänningeskatten. Alla tre mynten överensstämmer med avseende på vikt, diameter och relief men även i stil med övriga samtida Svealandsmynt som präglades: Motiven är ofta förenklade/stiliserade i punktform omgivna av en pärlring i kanten.

I Lagerqvist (1970) finns bara typerna med spetsigt tak med (LL IA:13a och 13b). Här katalogiseras brakteaterna under kung Knut Eriks-son, där det spetsiga taket/huvudbonaden – något underligt – tolkas som en markerad krona. Golabiewski (2019) tolkar motivet som ett ansikte i en byggnad med triangelformat tak som antingen är dubbel- eller enkel-spetsigt. Även här katalogiseras brakteaterna under kung Knut Eriksson.

Den svenske kungen var emellertid inte den enda myntherren i Svealand under sent 1100-tal och tidigt 1200-tal. Även ärkebiskopen i Uppsala präglade brakteater cirka 1190–1215 som överensstämmer i stil och myntfot med dem som kungen präglade. Ärkebiskopens mynt markera-

1–3. Tre svealandsbrakteater från slutet av 1100-talet med stiliserade motiv. Diameter ca 17 mm, okända vikter. MGL D19a, D19b och D19c.

des med mitra och/eller kräkla (se LL 1B:1–3). Typrikedomen av brakteater är annars slående under denna period. I MGL (2019) presenteras upp till tjugo kungliga huvudtyper under en begränsad period på cirka tjugo år. Den hittills enda logiska förklaringen till de många typerna då antalet myntorter var högst begränsade är *Renovatio Monetæ* – periodiska myntindragningar. Mynten var i taxeringssyfte endast giltiga under en begränsad tidsperiod och skulle till på förhand bestämda datum och växelkurser lösas in mot nya mynt (se SNT 2017:8).

Byggnad med tak

Om motivet tolkas som ett huvud inneslutet i en byggnad kan man fråga sig vilken typ av byggnad som motivet föreställer. På tyska brakteater där en kejsare eller adelsman är myntherre har byggnaderna oftast torn och murar som är krenelerade för att markera en försvarsanläggning eller borg. Bild 4–5. Det är inte heller ovanligt att huvuden är inneslutna i byggnader på kontinentala brakteater. Men då markeras myntherrens sociala klass genom en tydlig huvudbonad, såsom krona (kung/kejsare), hjälm/lockigt hår (adelsman), mitra (biskop/abbot) eller aura (helgon för biskoplig myntort). Bild 6–8. På de svealändska brakteaterna saknas huvudbonad.

Byggnaden med spetsiga tak på de svenska brakteaterna påminner inte alls om någon borg eller försvarsanläggning, utan snarare om en kyrkgavel. Ensidiga och tvåsidiga mynt med kyrkgavel som motiv är vanliga på gotländska mynt från denna tidsperiod. Bild 9. Om en person är innesluten i en kyrka skulle detta indikera att det handlar om en kyrklig person som är avbildad på myntet. Alltså skulle ärkebiskopen kunna vara myntherre till de tre svealändska brakteaterna.

Ansikte med huvudbonad

En alternativ tolkning är att motivet är ett stiliserat ansikte med huvudbonad. Huvudbonaden är i så fall nyckelfaktorn för att bestämma myntherren. Den enda typ av myntherre som har konformad eller dubbeluddig (*mitra bicornis*) huvudbonad på kontinentala brakteater är biskopar och abbotar. Bild 10–12. Även på en svensk ärkebiskopsbrakteat finns den dubbeluddiga mitran tydligt markerad. Bild 13. Brakteaterna på bild 2 och 3 har en konisk huvudbonad. Med den dubbeluddiga mitran på Bild 1 råder det därför inte några som helst tvivel längre om att det stiliserade ansiktet tillhör ärkebiskopen i Uppsala, som även är myntherre.

4–5. Byggnader på brakteater från Hamburg och Ravensburg.

6–8. Huvuden inneslutna i byggnader på brakteater från Ravensburg, Meissen/Freiberg och Magdeburg.

9. Gotländskt mynt med kyrkgavel med spetsigt tak mellan två sidotorn.

10–13. Tyska och svenska biskopliga brakteater med tydligt markerad mitra. Konstanz, Konstanz, Augsburg och Uppsala.

Det finns även en tredje möjlig tolkning att motivet är ett ciborium (nattvardskärl) och att ansiktet då är en referens till ett helgon – Sankt Erik. Men även med denna tolkning är det mest sannolikt att det rör sig om en utmyntning av ärkebiskopen. De brakteater på kontinenten som avbildar helgon under denna period (1150–1250) är nämligen nästan uteslutande präglade av kyrkliga personer.

Oavsett vilken tolkning man använder så pekar alltså allt på att det är ärkebiskopen i Uppsala som är myntherre till de tre svealändska brakteaterna. Det är faktiskt inte otroligt att myntgravören har använt

sig av en bildlig finess för att ge ett dubbelsidigt budskap på ett ensidigt mynt. Motivets ska både kunna tolkas som biskopen i en kyrkbyggnad och som ett stilistiskt ansikte av ärkebiskopen med konformad eller dubbeluddig mitra.

Artikeln är finansierad med forskningsmedel från Sven Svenssons Stiftelse för Numismatik och Gunnar Ekströms Stiftelse för Numismatisk forskning.

FOTO:

BILD 1–2, 13: GABRIEL HILDEBRAND, KMK.
BILD 3: MIGUEL HERRANZ, SKOKLOSTERS SLOTT.
BILD 4–8, 10–12: ROGER SVENSSON.
BILD 9: MAGNUS WIJK.

Referenslitteratur

Golabiewski Lannby, M.: *Kung Knut Eriksson och penningarna*. Stockholm 2019.

Lagerqvist, L. O.: *Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt*. Stockholm 1970.

Svensson, R.: Myntningspolitik i det medeltida Sverige. *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2017:8 s. 176–179.

Svensson, R.: Datering och bestämning av brakteater – fyra olika metoder. *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2018:2 s. 32–38.

LÄSTIPS

Møntvarianter fra Estland i svensketiden

I SENASTE NUMRET av Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad, NNUM 2019:4, skriver Aldo Kask på sidorna 101–110 om *Nogle mindre kendte møntvarianter fra Estland i svensketiden* med underrubrikerna "Nye varianter af ferdingen 1561 og 1567", "Gustav II Adolf 1-öre", "Karl XI öremønt". Den utförliga artikeln är väl illustrerad med ett flertal myntbilder.

Intresserade som inte redan prenumererar på NNUM kan rekvidrera detta nummer hos info@numismatik.se för endast 30 SEK+porto.

MGL

Strandbergs Mynthandel & Aktiesamlaren AB

Värderar, köper och säljer mynt, ordnar, medaljer, aktiebrev, sedlar, äldre handlingar m.m.

www.strandbergs-mynt.se

Hantverkargatan 36
112 21 Stockholm
Tel. 08 – 611 01 10

HOLMASTO MYNTHANDEL

MYNT, SEDLAR, MEDALJER,
MILITARIA M.M.

Höstens auktioner
28 september och 14 december

Alexandersgatan 50
00100 Helsingfors, Finland
+358 9 666 500
holmasto@holmasto.com
www.holmasto.com